

Değerin emek kuramı, (*labor theory of value*) yetersiz olmasına karşın ekonomik gelişmeleri anlamak için kullanılabilecek en dayanıklı çözümlene aracıdır.

Değerin emek kuramı, bir malın deęerinin¹ üretiminde doğrudan harcanan emek miktarıyla kullanılan üretim araçlarının tükenen bölümünü yeniden üretmek için gerekli emek miktarının toplamına eşit olduğudur. Marx, doğrudan harcanan emek miktarının da çalışanların ücret olarak aldıklarının değeri ve artıdeğer olmak üzere ikiye ayrıldığını göstermiştir. Tecrübe de, artıdeğerin paylaşımı için verilen savaşımın fiyatları değerin emek kuramına dayalı oluşan değerlerden saptırdığını, yani fiyatları anlamak için değerin emek kuramının yeterli olmadığını göstermiştir.

Serbest Rekabet

Değerin emek kuramından ilk sapma kârın kudretiyle olur. Kâr, fazla ürünün² değeridir. Hiç çalışmadan, diğerlerinin çalışmalarının ürünlerinden elde edilebilecek gelirdir. İnsanları hareketlendirir. Ancak fazla üründen pay kapmak için savaşım, değerleri beceriklilik deęerlerinden³ saptırır.

Beceriklilik değerlerinin ne olduğunu anlamak için ekonomideki her sektörde üretim miktarını kontrol edenin, kâr en çoklaştıran tek bir firma olduğu düşünülebilir. Tek firma varsa ayrı ayrı her bir sektördeki kârını değil, toplam kârını en çoklaştırır. Bu durumda, her sektördeki kârın toplam ücretlere oranı aynı olur; ancak kârın üretim araçlarına yatırılmış değerle ücretlerin toplamına oranı olan kâr oranı sektörden sektöre değişir.

Ekonomi tek bir firma tarafından kontrol edilemiyorsa, her sektörde bir çok firma varsa ve isteyen, firma kurup istediği sektörde üretime başlayabiliyorsa serbest rekabet söz konusudur. Serbest rekabette her firma, kâr oranının en yüksek olduğu sektöre⁴ yatırım yapar. Ancak arzın artması bu sektörde üretilenlerin hepsinin satılabilmesi için ürünün fiyatının düşmesini gerektirir ve bu süreç tüm sektörlerde kâr oranları eşitlenene kadar sürer. Kâr en çoklaştırıcı firmalardan oluşan rekabetçi ekonomide fiyatlar beceriklilik değerlerinden, emek yoğun malların fiyatları beceriklilik değerlerinin altında kalacak

biçimde sapar.

Kâr en çoklaştıran firmaların girişine açık piyasalardan oluşan ekonomi olarak serbest rekabetçi ekonomi, ideal olarak ekonomi genelinde kârı en çoklaştıran planlı ekonomiden sonra ikinci iyidir.⁵

Tekel ve piyasa gücü

Serbest rekabetçi piyasalar, kârı bölüşme savaşımının toplam kârı en çoklaşmadan saptırmasında yalnızca yolun başıdır. Serbest rekabetçi ekonomide sektörlerin üretecekleri toplam mal miktarı ve fiyat arz-talep çözümlemesiyle saptanabilir. Ancak bunun kaç firma tarafından üretileceği ve bu firmaların hangileri olduğu kuramsal olarak saptanamaz. Yalnızca bir firma varsa ve bu firma rekabetçi fiyatlandırma yapıyorsa o sektörde diğer sektörlerdekinin üstünde kâr olanağı yoktur ve giriş serbest olsa bile yeni firma giremez. Sektördeki deneyimine dayalı olarak bir firmaya özgü olan düşük birim maliyet, o firmanın kâr oranını artırsa bile bu diğer firmalar için geçerli olmadığından sektör yeni firmaları cezbetmez. Serbest rekabet, hep tekelsizliğe gebedir.

Tekelsizliğin gelişmesiyle birlikte tekelin piyasayı belirleme gücü, maliyetinin düşük olmasının getirdiği üstünlüğünün sağladığı güçle sınırlı kalmaz. Etkinlik gösterdiği bir ya da bir kaç piyasaya girişleri engelleyebilen bir firma, tekeli olduğu bu piyasalardaki kâr oranını artırırken diğer piyasalardaki kâr oranı düşer. Böylece tekel, diğer piyasalardan kaynaklanan artıdeğeri soğurmaya başlar ve ideal olarak diğer piyasalardaki firma sahipleri, kendi kârları olarak ücretli çalışan bir firma yöneticisi ne kazanıyorsa ona eşit bir gelirle yetinmek durumuna düşer.

Bir ya da bir kaç sektörü kontrolü altına alan bir tekelin tüm artıdeğeri soğurması durumu uç bir durumdur. Piyasa gücüne⁶ sahip birden çok firma var olduğunda bunlar kendi aralarında işbirliği yapabiliyorsa tekelsizliğe özdeş bir sonuç çıkarken diğer durumlarda tekelsizlik ile serbest piyasa arasında bir sonuç çıkar. Her halükârda kârı paylaşım savaşımını toplam kârı aşıya doğru itekler.

Finans

Mali araçların kullanımıyla, beceriklilik değerlerinden tekelliliğin ötesinde türlü türlü yollardan sapmaların yolu açılır. Mali değerler, temelde mülkiyeti el değiştiren bir değerin yerine bu değere işaret eden bir kağdın taşınıp el değiştirmesine ve borçlanma kağıtlarına karşılık gelir.

Bankaların para yaratması, en azından para yaratma süresince beceriklilik değerlerinden sapmaya yol açabilir.⁷ Banka notları kağıt para olarak tedavüle girdiğinde ilkin para cinsinden fiyatlardaki artışlarla görelî fiyatlarda değişiklik yapsa da bir süre sonra⁸ taşlar yerine oturur; kalıcı saptıran bir etkisi yoktur. Ancak varlığı maddî zenginliğe karşılık gelmeyen bir şeylerin nasıl değerli olarak görülebileceğinin en rahat anlaşılır örneğidir. Mali piyasalarda ortaya çıkan köpük, bu kadar kolay anlaşılır değildir ve beceriklilik değerlerinden ek sapmalara yol açar.

Hiç bir şeye karşılık gelmediği halde değeri sürekli beklenen faiz oranında arttığı düşünölen ne varsa değeri mali köpüktür.⁹ Mali köpük, firma değerlerinin bir birleşeni olarak da belirir. Firma değerine köpük bulaşmışsa firma, olağanın altında kâr etse hatta zarar etse bile finansman sağlar ve üretimi sürdürür. Böylece firmanın kârını en çoklaştırandan farklı bir fiyat-miktar kombinasyonunun gerçekleşmesiyle ürünün fiyatı beceriklilik değerinden sapmış olur. Mali köpüğün işin içine girmesiyle birlikte ekonominin tümünde beceriklileştiren ya da serbest rekabetçi ya da tekellî koşullarla belirlenen görelî fiyatlardan sapılabilir ve köpükleri yaratıp yönlendirebilen mali güç sahipleri, piyasaların yerine geçip görelî fiyat düzenini biçimlendirebilirler. Bu tür sapmalar mali gücün varoluş koşullarına bağlı olarak ortaya çıkıp, gelişip, varlıklarını sürdürüp nihayetinde ya çökerler ya sönümlenirler.

Üretim karmaşasındaki ara hizmetler

Üretim biriminin örgütlenmesi için gerekli olan yönetici ekibin katkılarının bakıp ölçülebilecek somut ürünleri yoktur. Maliyet değişmeden üretilen miktarda neden oldukları artış ya da üretilen miktar sabitken maliyette neden oldukları azalışla ödüllendirilmeleri

ideal olandır. Ancak üründeki artış ya da maliyetteki düşüş, başka bir faktörden kaynaklansa da bunu yönetici ekibin yaptıklarının etkisinden ayırmak olanaklı değildir. Böylece yönetici ekip, başkasının katkısının primini alıyor ya da başkasının yaptığı zararın bedelini ödüyor olabilir. Çıkarı firmanın iktisadi çıkarıyla örtüşmüyorsa yönetici, nasıl başarısını engellemeye çalıştığı takımın ataklarını başlamadan orta sahada kesen bir hakemin yaptığını saptamak zorsa öyle örtük biçimde firma zararına çalışabilir; bu olasılığı hesaba katıp oluşmasını zorlaştırmak için işini yitirdiğinde yitirdiği büyük olsun diye yönetici, katkısının ötesinde ücretlendirilebilir. Yöneticilerin şu ya da bu nedenle iktisadi olmayan çalışmaları ya da iktisadi olmayan nedenlendirmelerle ödüllendirilmesi ya da cezalandırılması sıradandır. Sonuçta ara hizmetlerden biri olarak yöneticilik, fiyatların beceriklilik değerlerinden sapmalarının diğer bir nedenini oluşturur.

İster mal, ister hizmet olsun bir ürünün üretilmesi için fiziksel olarak hiç bir gerekliliği bulunmamasına karşın, bir toplumsal örgütlenme olarak üretim için gerekli olan muhasebe hizmetleri gibi ara hizmetler de, doğrudan fiyatın beceriklilik değerinden sapmasına yol açabilir. Firmanın finansman yönetimi de ürüne katkı yapmaz ancak ürünlerinin fiyatlarını doğrudan etkiler.

Tanıtım ya da daha genel olarak halkla ilişkiler etkinlikleri biçimindeki talep yönlendirme hizmetleri ve bununla bağlantılı olarak kalite kontrolü gibi hizmetler, varlığı ne üretimin örgütlenmesi ne de fiziksel olarak üretimin gerçekleşmesi için gerekli olduğu, ister mal ister hizmet cinsinden olsun hiç bir maddi ürünün oluşumuna katkısı olmadığı halde kârın paylaşımı için verilen mücadele içinde firma için vaz geçilmezleşir. Bunlar da ara hizmet niteliğindedir ve maliyetleri kâr paylarıyla birlikte ürünün fiyatını artırır.

Varolan ürüne hiç bir fiziksel katkıları olmadığı halde ileride üretkenliği artırma olasılığı bulunduğu düşünölen araştırma ve geliştirme hizmetlerinde olduğu gibi finansal değerlerin değerlendirilmesine benzer biçimde değerlendirilen ara hizmetler de bulunur. Bu değerlendirmeye köpük karışabileceği gibi baştan sona köpük olma olasılığı da yok değildir.

Bunların yanı sıra, devlet ve kamusal piyasa dzenleyici kurumlar, vergi ve harçlarla doğrudan fiyatları etkiledikleri gibi getirdikleri uyulması gerekli dzenlemelerle fiyatların beceriklilik değerlerinden sapmasına yol aarlar.

Sonraki bolum» [Değer ve toplumsal guc ilişkileri](#)

Notlar

1. Değer, insanın başka bir Őey karşılığında terk ettiğidir. Yirmi yumurta verip bir kitap aldıysan kitabın değeri yirmi yumurtadır. Bu değer hayali değildir geręekleřmiřtir ama uç kilogram tuzun ağırlık değeri olan uç kilogramdan farklı olarak fiziksel değildir.
2. Fazla urun, ęalıřanların uruttikleri urun sepetinde karşılığında bunları urutmeye razı oldukları urcretle aldıkları urunler ęıktıktan sonra kalandır.
3. «Beceriklilik değeri» kavramını, ekonomiyi becerikli (*efficient*) kılacak değerler için kullanıyorum.
4. Kâr oranının en yuğsek olduğu sektor, beceriklilik değerleriyle işleyen bir ekonomide urcretlerin urretim araçlarının değerine oranının en yuğsek olduğu sektordur; yani en emek-yoğun sektordur.
5. Yirminci yuğyılın ikinci yarısında serbest rekabetęi ekonominin mi planlı ekonominin mi daha iyi olduğu konusundaki tartışmalar sürup gitti. Serbest rekabetęi ekonominin en becerikli ekonomi olduğuna dair savlar ideal olarak planlı ekonomiyle serbest rekabetęi ekonominin aynı sonucu verdiği, geręekęi olmayan varsayımlara dayanan modeller üzerinde geliştirildi ve özellikle planlayıcıların ne talebin yapısını ne de değişimini düzgün ve zamanında algılayabilecekleri aletlerinin bulunduğu ve serbest rekabetęi piyasaların piyasa mekanizması aracılığıyla bu ağığı kapattığı savıyla desteklendi. Uygulamada ise sosyalist planlı ekonomilerde kâr en ęoklařtırma temel hedef olmadığından toplam kârı en ęoklařtırıcı değerlerden sapıldı ve beceriklilikten uzaklaşıldı. Tabii ki bütün bunlar serbest ekonominin ideal olarak ancak ikinci iyi olduğu geręeęini değiştirmiyor.

6. Yaygın olarak «tekel gücü» terimi kullanılsa da, «piyasa gücü» terimini yeğliyorum.
7. Diyelim ki bir banka piyasadan karşılığında banka notu verip 100 kilogram altın topladı. Sonra 10 kilogramını ihtiyat payı olarak kenarda tutup 90 kilogramını kredi olarak verdi. Kredi olarak verilen altınlar dönüp dolaşp bankaya geri döndü. Geri dönen altının onda birini yani 9 kilogramını yine ihtiyat olarak saklayıp geriye kalan 81 kilogramlık altını yeniden kredi olarak piyasaya sürdü. Banka, böylece ideal olarak 100 kilogram altına karşılık 1 ton altına karşılık gelecek banka notunu tedavüle koyabilir. Ceplerinde banka notu bulunanlar, bankaya gittiklerinde karşılığında altınlarını alsalar da altın dönüp dolaşp bankaya geri döner. Ancak 1 ton altın değerindeki banka notunu para olarak piyasaya dağıtmış olan bankada yalnızca 100 kilo altın vardır. Banka notu sahipleri hep birlikte bankaya gidip altınlarını isteseler yalnızca onda birine yetecek altın vardır; kalanı hayalidir.
8. Tabii ki ek para yaratılmadığı varsayı altında.
9. Koleksiyonculuk, mali köpüğün en basit formudur. Hiç bir kullanım değeri olmayan, yani yansa hiç kimsenin hiç bir maddi koşulunda eksilme yaratmayacak bir pul, taklidi olanaklı değilse değerli olabilir. Faiz oranının yüzde 10 olduğunu varsayarak 100 paralık tasarrufunu bir yıllığına değerlendirmeyi düşünen biri, bir pulu gelecek yıl 110 paraya satacağını düşünüyorsa pulun onun için değeri 100 paradır çünkü bankaya yatırsa da pulu alsa da 100 parası bir yılda 110 para olacaktır. Gelecek yıl o pulu 110 paradan satabilecektir çünkü ondan sonraki yıl pulun değeri 121 para olacaktır, ondan sonraki yıl 133,1 para olacaktır ve bu böyle sürecektir. Pul, ne bugün ne yarın ne de ileride herhangi bir zaman herhangi birine herhangi birşey sağlamayacağı halde, yani değeri olmadığı halde değerlidir. Yarın bir gün bu işin saçma olduğunu düşünen bir nesil geldiğinde bu köpük patlar.